

Kombinált nagybőgő New York-i mintára

- beszélgetés Mányák Pállal, a Magyar Állami Operaház nyugalmazott zenekari művészeivel egy itthon megvalósított new yorki szabadalomról -

A nagybőgő húrjainak száma három, négy, öt vagy hat lehet, ma négy- és öthúrosok használatosak. Igen fontos esemény volt a hangszer történetében, amikor 1650 körül alkalmazni kezdték a befont húrokat. Ez megnyitotta az utat a jól csengő, valódi mély hangok felé.

Maga Giovanni Bottesini, a múlt század egyik legjelentősebb virtuóza a háromhúros nagybőgőt tartotta igazi szólóhangszernek. Ezt azzal indokolta, hogy a szólóirodalom csak a legtrikább esetben igényli a legmélyebb húr használatát, így ennek felszereléséért nem érdemes a zengőbb hangot feláldozni. Ennek ellenére a háromhúros hangszer ma már teljesen a múlté, s csak múzeumokban látható.

A háromhúros nagybőgő feltehetőleg Franciaországból indult hódító útjára a XVIII. században, majd gyorsan elterjedt Spanyolországban és Angliában. Németországban a korábbi öt-, hathúros változatok helyett a XVIII. században a kvarthangolású négyhúros nagybőgő vált általánossá.

A XVIII. század kezdetén olasz és német mesterek próbálkoztak zenekari használatra egy basso da camera nevű négyhúros hangszerrel, amelynek alsó húrja kvartban, a felsők kvintben voltak hangolva. Ezzel a hangszerrel Dragonezzi is próbálkozott a zenekari játékban, de az nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket.

Ahogy aztán a zeneszerzők mind mélyebbre vezették a nagybőgők szólólamait, egyre inkább szükség volt a negyedik húrra is. Gluck, Beethoven, Schubert és Weber egyaránt alkalmazta már a kontra C-t, amely még a négyhúrosokon is csak scordaturával szólaltatható meg. Ennek megfelelően fokozatosan elterjedtek az öthúros nagybőgők, illetve az úgynevezett C-mechanika, amelynek segítségével az E húr pillanatok alatt le lehet hangolni C-re.

(Bordás Tibor: Nagybőgők és nagybőgősök – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest)

Az ember azonban mindig korsze-

rűbbre vágyik, nem éri be a még oly megszokott kényelmetlennel sem. Ezért aztán egy szép napon Mányák Pál megjelent Novotny Antal rézfúvós hangszerjavító műhelyében és arra kérte Juhász Zoltánt, próbáljon elkészíteni egy, az emlékezetéből rekonstruált kis gépezetet, amely további könnyítésekhez segítheti a mély hangok megszólaltatásában.

– Néhány éve nálunk járt a New Yorki Szimfonikus Zenekar. Az együttes tíztagú bőgőszólammal érkezett és gyönyörűen szólt.

A hangverseny az Operában volt és nem is jutott eszembe a bőgőket nézegetni, hogy melyik hány húros. Aztán elkezdtek játszani egy mély basszusú művet és hallottam, hogy csodálatosan zeng. A tíz bőgőből hét vagy nyolc játszott leeresztett húrral és gyönyörű volt a hangzása. Csodálkoztam, mert az öthúros bőgőnek szélesebb a griffje, szélesebb a menzúrája és nagyon nehéz játszani rajta. Nagyobb a hangszer teste és rossz tartani, nyomja az ember gyomrát. Kiderült, hogy mindegyiken négy húr volt. A legelső húrnál meghosszabbított fogólap, egy lefogást biztosító kis fém gépezet és egy speciális, hosszú húr segítségével hozták létre a negyedik húrba építve az ötödik húr.

Egy amerikai bőgős kolleginával voltunk a koncerten: ő ismerte az ottani muzikusokat, a szólamvezetőt is. Leültünk néhányan egy kis beszélgetésre a hangverseny után és az egyikük elmondta, hogy ő gyártja ezeket a speciális bőgőket, egy erre a célra berendezett külön szobában. Ez négy vagy öt éve volt. Elgondolkodtam a dolgon és elhatároztam, hogy én is megcsinálom. Sokáig azonban nem lehetett anyagot kapni hozzá.

– Milyen anyag hiányzott?

– Az ébenfa, amiből a meghosszabbított fogólap készül. Vastag ébenfa kell hozzá, amit ki kell alakítani. Megpróbáltam mással helyettesíteni, de az nem volt jó.

– Saját maga faragta ki, vagy valakivel kifaragattatta?

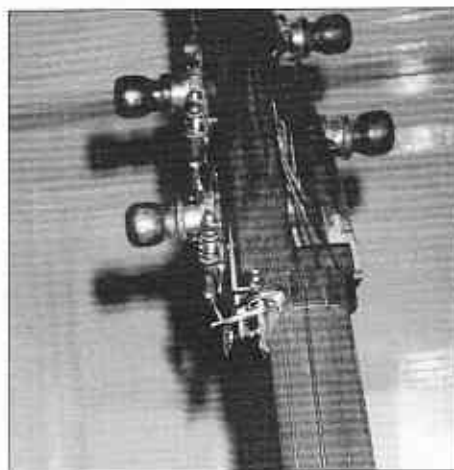
– Én csináltam meg egyedül itthon.

– És a gépezet kinek a szabadalma?

– Billnek, annak a New Yorki fiúnak, aki itt járt. Csak nem emlékeztem rá pontosan. Először a kezemmel fogtam le az alsó húr és csak akkor engedtem el, amikor az öthúros funkcióra volt szükségem. Aztán megpróbáltam felidézni, elmagyarázni és megcsináltatni azt a kis gépezetet, ami kiváltotta az ujjamat.

– Nagyon sokat könnyít a játékban ez a szerkezet?

– Nagyon sokat, annak ellenére, hogy a meghosszabbított fogólapon játszani kevésbé kényelmes, mint az eredeti részen. De még mindig jobb felemelni és lecsukni a kis gépezet karját egyetlen mozdulattal és esetleg nyújtózkodni egy kicsit, mint az öthúros bőgőn játszani a teljes darabot. Annál is inkább, mivel majdnem minden operában azt kellett használni, de csak néhány hang kedvéért. Még az olyan műben is, mint ami-

lyen a Salome, ahol a végén több oldalon keresztül kell az alsó nagytereben játszani, egy-egy hosszan kitartott hang van csupán. Ennél nehezebbek voltak azok a Bach-művek, ahol tizenhatodikban mozgott egy-két hang.

– Most hol fog játszani, ahol már ezt a szerkezetet használja?

– Sehol, már semmit nem vállalok. Szórakozásból készítettem.

– Hány évig játszott az Operaház zenekarában?

– 43 évig. Klemperer után két évvel, 1952-ben kerültem oda és sokáig játszottam Ferencsik alatt.

– Mennyire volt érzékelhető Ferencsik muzsikájának egyénisége?

– Folyamatosan és intenzíven. Azok az előadások egytől egyig nagyszerűek voltak. Jó volt Komor Vilmossal is dolgozni; az inkább kiegyenlített volt. Megbízható, jó átlagot teremtő. Rosszat nem produkált. Jöttek aztán a külföldiek; különösen az olaszokat szerettem: Saccanit, Gardellit.

– A Filharmóniai Társaság Zenekarában is játszott?

– Igen, sokat. Turnéztam is Kóródi-val, Kobajashival jártam Japánban, sokat dolgoztam abban az együttesben is.

– Hány tagú volt a bögőszólam az Operaházban?

– Maximum hat. A Wagner operákban, Aidában, Otellóban... A kisebb együttesek alatt elég volt kevesebb is.

– Az Önök szemszögéből mekkora volt a bögőszólam felelőssége a produkciót illetően?

– A bögő, a basszus mindig szól. Nagyon kellett mindig figyelniük.

– Mennyire érzékelhető a zenekari árokban, ha valami különleges történik a színpadon? Például ha új tehetség tűnik fel?

– Mi mindent érzékelünk, mert nagyon kellett figyelniük. Az operákban nemcsak a karmester dirigál. Hiába üti le az egyet, ha az énekes késik egy kicsit. Akkor a bögősnek kell "résen lennie", hogy időben szólaljon meg az a pizzicato, az a hang.

– Eleinte csellózott, vagy mindig bögőzött?

– Mindig bögöztem, 15 éves korom óta. A bátyám tánczenét játszott és a baráti körében összejött partyban kezdtem bögözni. Aztán jártam egy évet Montagh tanár úrhoz, majd a Zeneakadémiára kerültem, Tibay Zoltánhoz. Jó tanár volt és nagyon jól játszott.

– Diploma után rögtön az Operaházba került?

– Már előbb, hiszen 1953-ban diplomáztam és már 1952-ben az Operaházban dolgoztam. De dolgoztam emellett mindenfelét – klasszikus zenét, tánczenét, színházi zenét játszottam – egyszóval hahnytam.

– Szólóztott is? Érdekelte ilyen minőségben is a pódium?

– Nem, mert jobbnak és fontosabbnak tartottam a pénzkeresést.

– A bögője milyen gyártmányú?

– Egy régi hangszer, 60-70 éves, már meg kellene csináltatni.

– Van a bögők között méretbeli különbség?

– Igen, a menzúrák szerint.

– Vannak olyan jó mesterbögők, amilyen hegedűk, csellók is vannak?

– Vannak, bár nálunk nemigen látni ilyeneket. Ennek az amerikai lánynak is egy kistestű, gyönyörű olasz bögője volt.

– Ezzel a ma használatos öthúros hangszerrel mikor találkozott először?

– Régen itt nem volt öthúros bögő, még akkor sem, amikor bekerültem az Akadémiára. A mélyebb hangokat az E-húr leeresztésével oldottuk meg. De annak sincs értelme, hogy a három fél hangért öthúros bögőt gyártsanak.

– Ez a hosszú húr a mélyebbik fajta?

– Nem. Ezek a new yorkiak megkérték a Pirastro céget, hogy gyártson ilyen

különleges húr, ami 120 cm hosszú. Én megrendeltem egyet a Pirastrotól és itt megvettem – 10.000.-Ft-ért ezt az egy húr. E hangolású C-húr. Először a legfelső kulcshoz rögzítettem ezt a hosszú húr, de Juhász úr azt tanácsolta, hogy inkább a legalsóhoz rögzítsem, mert ki-sebb a feszítőerő, stabilabb a hangolás.

Hallottam, hogy más is szeretne ilyen rendszerű bögőt, de egyelőre még csak gyűrűt találtak ki a hosszú húrhoz, a gépezetet még nem. Van, aki kint Amerikában is még billentyűket használ a három mély hanghoz és nem is akar korszerűbb megoldást.

– Van, aki még mindig a négyhúrost eresztí le a mély hangokhoz?

– Nem, hiszen azért találták ki az öthúrost. A leeresztés nyikorog, kényelmetlen, nem biztonságos. Annak

idején mindent megtettünk, hogy legyen öthúros bögőnk, mert azért az annyival kényelmesebb volt. Akkor hozatott egyet Prágából az Operaház, amikor bemutatták a Wozzecket. Voltak művek, amelyben előírták, hogy hány darab öthúros bögőre van szükség.

– A bögősök is olyan megszállottjai hangszerüknek, mint mondjuk a fúvós muzikusok?

– Mindenki szereti, óvja hangszerét, akinek erre igénye van, korszerűsíti is. Lehet, hogy ez nem annyira köztudott, de Magyarországon nagyon jó bögősök vannak, csak ezt itthon is és határainkon túl is kevesen tudják.

Tóth Anna

Apróhirdetés:

1925-ben készült
Josef Rubner mesterbögő eladó.
Tel.: 52/441-895